

GLAVNE TEME IKBALOVE POEZIJE (II)

Mustansir MIR

II. ČOVJEKOV POLOŽAJ

Prema Ikbalu, ljudska bića su zadivljujuća vrsta. U „Ademovoj priči“ (BD, 81-2), Ikbal nudi kratak pregled ljudskih dostignuća u historiji. Počev od Ademovog izгона iz dženetskih vrtova, pjesma nas vodi kroz nekoliko doba i zemalja. Mnoge poznate ličnosti koje se spominju u pjesmi su ne samo poslanici (Musa, Ilijas iz Tišbe, Isa i Muhammed), nego, također, antički grčki filozofi, talijanski astronom Galilei (umro 1642.), engleski fizičar Isack Newton (umro 1727.), engleski naučnik Michael Faraday (umro 1867.) i njemački naučnik Wilhelm Röntgen (umro 1923.). Pjesma uznosi te hrabre pobožne osobe koje su se neprestano borile i patile da bi donijele duhovno prosvjetljenje svijetu i, također, veliča one neustrašive ličnosti iz renesanse koje su se borile za nauku i znanje uprkos vjerskom mračnjaštvu i tlačenju.

Baš kao što su ljudski talent i hrabrost mogli izazvati Ikbalovo divljenje bez obzira odakle potiču i od koga, isto tako i čovjekov položaj, opet bez obzira na mjesto ili na ljude, privlači njegovu pažnju i izaziva odgovor. Ikbal je bolno svjestan prolaznosti svega što je dobro i lijepo: „Trn živi da bi ostario, ali ruža,

čim procvjeta, nestaje“ (PM, 198). Ikbal žali što ljudska bića posjeduju samo ograničenu mogućnost da slijede svoju neograničenu čežnju: „Srce žudi da vidi, ali oči su lišene vida“ (BD, 216). On pita Boga je li to htio zbijati šalu kad je ljudsko biće – „ovu pregršt prašine“ –stavio pred ovu dilemu:

Ova pregršt prašine,
I oštri vjetrovi
I prostrana, beskrajna nebesa –
Nahodi li se Tvoj užitak kad stvaraš
U blagoslovu ili u tlačenju?

(BJ, 300)

Ovo nije jedina ironija ljudskoga života. Ljudi, premda su uspjeli toliko mnogo što se tiče osvajanja izvanjskog svijeta prirode, poprilično su neuspješni u rješavanju ličnih i društvenih problema:

Onaj koji je otkrio putanju zvijezda
Nije hodio putevima svoje vlastite misli;
Tako je zalutao u labirintu svoje
filozofije
Da, do danas, ne zna šta je izgubio, a šta
je dobio.

Onaj koji je sunčeve zrake učinio
sužnjem
Nije osvijetlio tamnu noć svog života.
(ZK, 531)

I tako se može opravdano reći da je
Adem, otkrivač tajni, „i sam tajna“
(PM, 209).

Ipak, na kraju Ikbala daje povjerenje
ljudskom biću, povjerenje koje je opravdano
doprinosom ljudskih bića u pretvaranju ovog
svijeta u divno mjesto. Obraćajući se Bogu,
Ikbal treba govoriti u ime čovječanstva:

Zar nisi vidio da smo mi, bića praha,
Tako lijepo uresili ovaj svijet praha?
(Ahf, 900)

Dajući vrijednost svemu, i pretvarajući
svijet nabolje, ljudska bića dosežu veoma visok
položaj:

Bog stvori svijet, ali Adem ga učini
boljim –
Možda je Adem Božiji saučesnik.
(PM, 198)

Ikbal je bio opčinjen idejom da ljudi,
iako su stvoreni od zemlje, sadrže još jedan
naročit element koji ih tjera da se oslobode
zemaljskih ograničenja i da se uključe u
neprestanu potragu za uzvišenim ciljevima.
Teško je odrediti porijeklo tog elementa, premda
je sigurno da je u svojoj biti nematerijalan. Iz
praktičnih razloga, ovdje ga nazivamo duhom
ili umom. Zagonetno je postojanje netvarnog
u tvarnom, duha u materiji ili duše u tijelu –
prisustvo vina u peharu za vodu, kako to Ikbal
naziva u sljedećoj pjesmi. Ali, veća zagonetka
je da netvarni element pokreće tvarno tijelo,
ispunjavajući ga „vatrenom čežnjom“, „bolom
potrage“ i „opsjednutošću“ da se uzdigne
do galaksijskih visina. Je li Ikbalovo pitanje
o porijeklu netvarnog elementa u ljudskom
biću pravo ili retoričko? Poznavajući Ikbalovo
zanimanje za ovu ideju – na ovom i na drugim
mjestima – prva mogućnost se ne može u
potpunosti isključiti. Evo te pjesme:

Vatrena čežnja u našim srcima –
Odakle li je?
Naša je čaša, ali vino u njoj –
Odakle li je?

Znam da je ovaj svijet puki prah,
I da smo i mi sami samo pregršt
prašine.
Ali, ova bol potrage koja kroz nas struji
–
Odakle li je?

Naši pogledi do skuta sazviježđa
dopiru;
Ova naša opsjednutost, ova bura i buka
–
Odakle li su?
(ZA, 397)

III. HUDI

Ikbal se često naziva filozofom „hudija“
(samosvojnosti/jastva). Pitanje šta Ikbal
podrazumijeva pod hudijem, izaziva zamršene
rasprave. Pokušat ćemo dati samo sažet
odgovor.

U metafizičkom smislu, „hudi“ je
konačni temelj sveg postojanja. To je prvobitna
sila – i u djelu „Obnova vjerske misli u islamu“
(vidi četvrto poglavlje), Ikbal tu silu naziva
Konačnom stvarnosti ili Apsolutnim egom,
čije lično ime je Allah ili Bog. Ova sila, koju
možemo zvati božanskim hudijem, preko
samopotvrđivanja ili samopojavnosti, stvara
pojavni svijet:

Vidljivo postojanje je jedno od otisaka
hudija;
Sve što vidiš jedna je od tajni hudija.
Hudi, kad se probudio,
Izvukao je ovaj svijet samosvojnog
postojanja
U njemu su skriveni brojni svjetovi;
Potvrđujući sebe stvara Drugo-pored-
sebe.
(AK, 12-13)

Zašto božanski hudi stvara drugo-pored-
sebe iz samog sebe sijući „sjeme razdora“? Zato

da bi, preko sukoba koji slijedi, mogao postati svjestan svoje moći i zato da bi natjecanje koje slijedi moglo dovesti do stvaranja novih vrijednosti i viših ideala. (AK, 13)

Baš kao što je u prirodi božanskog hudija da se raskriva, tako je u naravi svakog pojedinca da se izrazi, jer sve što postoji ima svoj vlastiti hudi. Zapravo, nešto doista postoji tek onda kad posjeduje pobudu da se izrazi – to jest, samo onda kad posjeduje hudi (AK, 14). U skladu s tim, položaj na ljestvici bića zavisi od stepena razvitka hudija: Zemljin hudi je moćniji od Mjesečevog i zato se Mjesec okreće oko Zemlje, ali sama Zemlja se okreće oko Sunca jer je sunčev hudi moćniji od zemljinog (AK, 15). U središtu naše pažnje je ipak čovjekov hudi, kojem se sada vraćamo.

Ikbal ne obrazlaže hudi u logički krutim terminima. Rekavši samo da je hudi zraka svjetla, on ga izjednačava sa samim životom: hudi je „iskra života u našem prašnjavom biću“ (AK, 18). Ali, izvor hudijeve svjetla je božanski – „hudi se pali sa svjetla Veličanstvenoga“ – i njegovo postojanje ovisi o Božanskom (Ahf, 1003). Hudi djeluje, ali ne pripada fizičkom svijetu i njegovo vrijeme se ne mjeri u danima i noćima kao kod nas (PM, 230). U poređenju sa ostalim što je stvoreno, čovjek posjeduje hudi u relativno završenom obliku i zbog toga se nalazi na vrhu lanca stvorenih bića. Ali, dok je nezavisnost pojedinačnog ljudskog hudija pozitivna vrijednost, osamljenje jednog ljudskog hudija od drugog nije, jer će takvo osamljenje međusobno razdvojiti članove jedne grupe; ovo dozvoljava svakom hudiju da bude zakon za sebe, što, potencijalno, može dovesti do anarhije. Pošto pojedinci mogu pravilno odrasti i razviti se samo u interakciji sa drugima, neophodno je da se članovi društva podrede zajedničkom pravilniku ponašanja. Daleko od toga da negira ljudsku slobodu, podvrgavanje takvom kodeksu usmjerava slobodu na pravi način, dozvoljavajući svakom pojedinačnom hudiju da dostigne svoj potencijal unutar okvira harmonije. U islamskom društvu takav pravilnik je šerijat, koji nalaže muslimanima da vjeruju u jednog Boga, štiju Poslanika i – slijedeći Kur'an i Poslanikovu normativnu praksu – stvaraju

univerzalnu muslimansku zajednicu koja je slobodna, jednakopravna i napredna. Na ovaj način, mi napredujemo od hudija do bihudija ili nesebičnosti – znači, od hudija u individualnom opsegu do hudija u društvenom opsegu. Bilo bi tačno reći da hudi dostiže svoj puni potencijal tek onda kad postane bihudi (PM, 231; RB, 85-88).

Posebno u djelima „Asrar-i Hudi“ (str. 18 i dalje) i „Rumuz-i Bikhudi“ (str. 85 i dalje), ali i u drugim djelima, Ikbal daje podatke o tome kako se može odgajati hudi. On spominje činioce koji osnažuju hudi (naprimjer, ljubav prema Bogu i poslaniku Muhammedu, odanost plemenitom idealu, samodisciplina i borba protiv nepovoljnih okolnosti) te činioce koji ga slabe (naprimjer, ovisnost o drugima i nihilistička filozofija i književnost). Ikbal izjednačava hudi sa životom i izjednačava i hudi i život sa činjenjem. Kroz činjenje – kroz prihvatanja životnih izazova – ljudski hudi opstaje i ojačava; nečinjenje ili inercija, s druge strane, dovodi do njegove smrti. Životne nedaće ne treba prezirati ili izbjegavati: „Teškoće ojačavaju hudi“ (JN, 638) – „kako je divan prizor potoka koji u hridinu udara i oko nje plovi!“ (Ahf, 991). Priroda postavlja izazove ljudskom hudiju, koji mora odrediti osvajanje prirode kao svoj cilj.

U razvijanju svog koncepta hudija, Ikbal je imao posebnu namjeru. Početkom dvadesetog stoljeća, većina muslimana u svijetu bili su politički slabi, ekonomski zaostali i društveno iscjepkani. Prema Ikbalu, ova opća dekadencija muslimana bila je rezultat činjenice da su zaboravili ko su, stidili su se da se ponose svojom veličanstvenom tradicijom, imali su krizu samopouzdanja, nisu imali samopoštovanje i gubili su nadu da će izgraditi svijetlu budućnost za sebe – ukratko, dozvolili su da njihov hudi propadne. Ova dijagnoza je također preporučivala i lijek: muslimani moraju ponovo izgraditi svoj hudi, a to, prije svega, mogu učiniti preko razvijanja vjere u svoju sposobnost da pronađu svoje vlastito rješenje za probleme sa kojima se suočavaju. Ikbal ovo obrazlaže do kraja koristeći mnoštvo slika: muslimani ne bi trebali oponašati moljca, koji kruži oko nepoznatog svjetla, već krijesnicu, koja postaje svoja vlastita svjetiljka (PM, 287);

ne bi trebali posuđivati konopce kad podižu šator (Ahf, 944); trebali bi se sjetiti kamilinog savjeta ždrijebetu: uvijek nosi svoj teret na svojim leđima (Ahf, 993) i trebali bi sami sebe održavati poput jedrećeg mjeseca (AK, 23). Nadalje, umjesto da okrivljuju Boga ili sudbinu za svoje nedaće, muslimani se moraju potruditi da promijene svijet svojim naporima:

Uzalud je žaliti se na Božiju odluku –
Zašto ti sam nisi Božija odluka?
(Ahf, 998)

Opstanak naroda, ništa manje od opstanaka pojedinaca, ovisi o hudiju. Prema tome, i narod, također, mora čuvati i odgajati svoj hudi. To može učiniti poštujući tradiciju, jer je to historija koja povezuje prošlost, sadašnjost i budućnost jedne nacije (RB, 145-148).

Koncept hudija daje Ikbalu kriterij prosudbe: što god čini da hudi raste, to je dobro, a loše je što god ga ubija ili kvari. Tako se moraju osuditi filozofije koje negiraju život, umrtvljuju društvo i stvaraju lijenost, a umjetnost i književnost koje razdvajaju ljepotu od istine dekadentne su i nazadne. Ikkal osuđuje platonističku misao: Platon, „taj stari pustinjač“, koji je „postao žrtva magične čarke neosjetljivosti“, „porekao je stvarnost komešanja postojanja, umjesto toga stvorivši nevidljive forme“ (AK, 32-33); Ikkal ga, također, naziva „ovnom u ljudskoj odori“ – čovjeka koji je više volio sanjati nego živjeti i koji je prezirao činjenje (AK, 33). Iz sličnih razloga, Ikkal kritizira umjetnost koja uspavljuje ljude i ubija njihov hudi umjesto da ga izgrađuje (ZK, 562, 576, 580-581). Ikkal je smatrao da je arapski element u islamskoj književnoj tradiciji uglavnom zdrav, okrepljujući i životan, dok je adžemijski ili nearapski element – posebno onaj koji predstavljaju neki srednjovjekovni perzijski mistici – jalov i izaziva letargiju i, prema tome, muslimanski čitaoci bi ga trebali izbjegavati.

Čovjek kod kojeg je hudi u potpunosti razvijen naziva se Savršeni čovjekom. Ikkal koristi sljedeće termine da bi opisao Savršenog čovjeka: „Čovjek istine“ (ponekad jednostavno nazvan „Čovjek“), „Slobodni čovjek“ i „Vjernik“ (onaj koji je pravi musliman) ili „Vjerujući čo-

vjek“. Savršeni čovjek nije, poput Nietzscheovog Natčovjeka, vrsta za sebe i neko ko je iznad dobra i zla. On je radije destilacija svega što je najbolje u čovječanstvu, vrhunac ljudskog savršenstva – i, kao takav, cilj sveg stvaranja, nagrada koju život nastoji zadobiti. Savršeni čovjek ne raskida veze sa svijetom običnih smrtnika – što je još jedna razlika od Nietzscheovog Natčovjeka – već im radije postavlja model prema kojem mogu težiti; on ih nadahnjuje i motivira da se uzdignu na nove stepene samorazvoja. Savršeni čovjek „ulijeva život u srca“ (Ahf, 1018); postaje pravi predstavnik Boga na zemlji – Ikkal ga naziva na'ib-i Haqq, „Božijim namjesnikom“ (AK, 44). Savršeni čovjek usmjerava povijest, razvija životne mogućnosti i stvara društvo koje je zasnovano na principima mira, jednakosti i pravde (AK, 44-46). On utjelovljuje mudrost Džibrila i Kur'ana, donosi revolucionarnu poruku čovječanstvu, izaziva radikalnu promjenu u ljudskim životima, pretvarajući komadiće gline u sjajne bisere, i upreže sile prirode u svoju službu (PCBK, 808-810). U potpunosti podvrgavajući svoju volju Božijoj volji, Savršeni čovjek postaje utjelovljena božanska odluka (PCBK, 809), a njegova ruka postaje ruka Božija (BJ, 389). Ovaj svijet iščekuje dolazak Savršenog čovjeka (Ahf, 935). I više od toga, sam Bog traži takvog čovjeka (PM, 210).

Prema Ikbalu, Muhammed je Savršeni čovjek. Poslanikov životvorni dah je ojačao tulipane iz Arabijske pustinje, stvarajući istaknute ličnosti poput Ebu Bekra, Omera, Alije i Huseina (PCBK 835; također RB, 95; PM, 188, 190). Prema tome, Poslanik treba zahtijevati najveću odanost muslimana, jer samo slijedeći Poslanika onaj ko je nesavršen može postati savršen. U pjesmi „Potok“ (PM, 299-300), koja je slobodni prevod Goetheove pjesme „Mahomets Gesang“ („Pjesma o Muhammedu“), Ikkal govori kako se potok (koji označava Muhammeda), nakon što je nastao u visokim planinama, ushićeno spušta u nizine – stvarajući muziku dok udara o stijene duž svog puta i dok se budi – i nakon što obuhvati mnogo potočića u sebe, postaje velika bujica koja se brzo kreće ka svom krajnjem odredištu – beskrajnom okeanu (koji predstavlja Boga). Ova pjesma se može shvatiti kao opis Savršenog

čovjeka, koji, zbog svoje brige i samilosti, vodi čovječanstvo na putu ka savršenstvu.

Kao što se može primijetiti, Ikbaloova vizija Savršenog čovjeka – najvećeg utjelovljenja hudija – nije ni apokaliptična, ni mesijanska. Pojava Savršenog čovjeka ne znači kraj povijesti.

Savršeni čovjek predstavlja model koji važi za sva doba. Ne samo da može biti više od jednog, već, u savršenoj situaciji, trebalo bi da postoji više od jednog Savršenog čovjeka u isto vrijeme. Savršeni čovjek ne smatra sve kriterije zastarjelim ili nevažnim. Naprotiv, on predstavlja ostvarenje najvišeg moralnog potencijala kojeg su ljudska bića u mogućnosti ostvariti. Ikbaloovo određivanje Muhammeda kao Savršenog čovjeka treba se protumačiti u kontekstu često spominjane Muhammedove čovječije naravi. Prema tome, u povodu za Muhammedovim primjerom, osoba samo pokušava dosegnuti nivo savršenosti koja odgovara čovjeku kao moralnom biću i koja je unutar ljudskog dosega. Koncept Savršenog čovjeka može se najbolje razumjeti kao filozofsko-poetička reprezentacija poznate vjerske ideje o Muhammedu kao najvrednijem ljudskom uzoru, tako da ovaj koncept nikad nije lišen zakonskog i moralnog sadržaja.

IV. ŽIVOT KAO POTRAGA

Tema hudija kod Ikbala je blisko povezana sa temom života kao potrage i otkrića. U "Osvajanju prirode", Adem, nakon što je izišao iz Dženneta, kaže da je "mučenik potrage" (PM, 257). Već smo spomenuli da Ikbal ima negativan stav prema filozofijama koje daju prednost tromoj kontemplaciji nad energičnim činjenjem. Ljudima je naloženo da iskoriste svoju mogućnost do kraja i da oblikuju svijet prema željama svoga srca.

Ova dva zadatka povezana su jer je osvajanje prirode jedan bitan način na koji ljudi mogu učvrstiti svoj hudi. Sljedeći odlomak iz djela „Asrar-i hudi“ snažno izražava Ikbaloovu filozofiju činjenja (aluzija u četvrtom stihu odnosi se na Kur'an, sura 21., ajeti 68-71, koji govore o tome kako je Bog spasio Ibrahima kad ga je vladar bacio u vatru):

Činjenje sažima pouku života;
Zadovoljstvo stvaranja je zakon života.
Ustani i budi stvoritelj novoga svijeta;
Sa bakljama oko sebe, zasluži slavu
Ibrahimovu.
Pokoriti se suprotnome svijetu
Znači položiti oružje na poprištu.
Sam svijet se pokorava putevima
Čovjeka sigurnog u sebe, iskusnog.
A ako se svijet ne pokori njegovim
putevima,
On objavljuje rat nebesima.
Uništava osnove postojećeg svijeta,
I preoblikuje atome.
Mijenja smjenu dana i noći,
I preokreće plavo nebo.
Svojom vlastitom moći stvara
Novi svijet koji je prema njemu
ljubazniji.
Ako nije moguće živjeti kao čovjek u
svijetu,
Onda položi svoj život poput čovjeka –
to je život!

(AK, 49)

Pošto je ljudska sposobnost neograničena i nikad se ne završava zadatak osvajanja svijeta, život postaje traganje. Moramo napredovati od jednog stepena do drugog, nikad se ne odmarajući na lovorikama, i uvijek moramo smatrati da je naše odredište samo još jedan putokaz na putu (PM, 215).

Uspjeh u životu zahtijeva snagu, a čovjek postaje jak ne na način da se pasivno pokorava zatom nacrtu stvari, nego stavljajući pečat svoje ličnosti na okolinu koja se opire: ista materija postaje ugalj kroz pasivno pokoravanje okolini, ali postaje i sjajni dijamant ako se nametne izazivajući okolinu (AK, 56-7). Isto važi i za mrava, koji je osuđen da bude mrav jer je izabrao da traži svoju hranu u prašini, za razliku od orla, koji smatra da je malehno svih devet nebesa (BJ, 461). Budući da je marljivo proučavao ljudsku historiju, Ikbal je bio uvjeren da, za jedan narod, biti slab znači biti ranjiv – na jednom mjestu on naziva slabost grijehom čija odmazda je smrt (BJ, 449) – i da narod može dostojanstveno živjeti jedino ako ima moć: "Snaga je ta koja čini častan život mogućim"

(AK, 57). Ali, Ikbal ne veliča moć zbog nje same. Moć se mora oblikovati na pravi način: "Moć i istina su blizanci" (AK, 50). Na ovom principijelnom razumijevanju veze između moći i prava, Ikbal kritikuje, s jedne strane, bestidno ponašanje evropskih sila na međunarodnoj sceni i, s druge strane, apologetsko i ponizno ponašanje onih muslimanskih vođa i učenjaka, koji, želeći dokazati islamsku miroljubivost, ne žele dozvoliti muslimanskim narodima da se bore čak ni u slučaju bahate agresije.

Moć nije jedina vrlina kojoj se divi Ikbal. On ostavlja dovoljno mjesta u životu za igru ljepših ljudskih osjećanja. Njegov ideal je čovjek koji ima tijelo od čelika i koji nosi nježno, milostivo srce. Sljedeći četverostih je jedan od Ikbalovih najljepših:

Sagradi, sa svojom pregršti prašine,
Tijelo jače od kamene tvrđave,
A u njemu neka je srce koje bol osjeća –
Nalik potoku koji niz planinu teče.
(PM, 199)

Važnost činjenja u životu proističe iz same prirode postojanja. Heraklit je govorio da sve neprestano teče. I premda je Ikbal vjerovao u postojanje apsolutnih ili stalnih moralnih vrijednosti koje trebaju voditi i nadahnjivati ljude, čini se da smatra da je heraklitsko shvatanje vrijedno za, prije svega, inteligentno i efektivno pretvaranje tih moralnih vrijednosti u djelovanje u svakodnevnim situacijama, a potom i za ostvarivanje evolucije ljudskog duha ili uma. Ikbal, shodno tome, primjećuje da je "promjena jedino stalna na svijetu" (BD, 148). Pravilno izbalansirana promjena donosi snagu:

Vrč života snagu zadobija neprestanim
kretanjem;
Ovo je, neznalico, tajna vječnosti
života.
(BD, 258)

Prava promjena, prema Ikbalu, nastaje u najdubljim skrovištima čovjeka, odakle, takoreći, izvire kao voda iz fontane i manifestira se u vanjskom svijetu. Ljudi mogu promijeniti društvo tek kad prvo njihove duše prođu kroz

transformaciju. Što se ovoga tiče, ne može se ništa više reći od navođenja Ikbalovog Uvoda u „Payam-i Mashriq“:

Istok, a posebno islamski istok, ponovo se probudio nakon stalnog sna koji je potrajao stoljećima. Ali, narodi Istoka trebali bi shvatiti da život ne može donijeti revoluciju u okolini sve dok se promjena prvo ne dogodi u vlastitim najvećim dubinama, i da se niti jedan novi svijet ne može pojaviti dok se njegovo postojanje prvo ne ocrta u ljudskim srcima i umovima. Ovaj neminovni zakon prirode, koji Kur'an (13:11) izražava jednostavno, ali rječito – "Allah ne mijenja ono na čemu jedan narod jest sve dok taj narod ne izmijeni sebe" – obuhvata i pojedinačne i zajedničke aspekte života, i ovo je istina koju sam pokušao imati na umu u svojim djelima na perzijskom jeziku. (PM, 182)

V. INTELEKT I LJUBAV

Glavna tema u Ikbalovoj poeziji je tema „akla“ i „iška“ te njihova povezanost. Akl je razum ili, prije rečeno, logički ili analitički razum; Ikbal koristi pojam „hirad“ kao sinonim. Išk, u doslovnom prijevodu – strastvena ljubav, predstavlja grupu ideja: intuiciju, koja, za razliku od akla, obuhvata stvarnost brzim i sintetičnim zamahom; to je duboka i nesebična posvećenost nekom idealu ili ozbiljnost namjere; te živo i dinamično djelovanje koje osigurava uspjeh na poprištu života. Ova značenja iška u potpunosti su vezana jedna s drugima, premda jedno od značenja može nadvladati u datom kontekstu. Ovdje ćemo koristiti riječi Intelekt i Ljubav da bismo označili akl i išk svaki ponaosob. (Veliko prvo slovo ova dva termina ne samo da potcrtava njihov značaj, već, također, odražava činjenicu da Ikbal često personificira akl i išk).

Intelekt se bavi osjetilnim svijetom. Bitan je zato što ispunjava važnu funkciju da nas vodi kroz labirint života odgovarajući na probleme koji su podložni logičkoj analizi. Pošto djeluje u fizičkom svijetu i u historijskom vremenu, posjeduje određene urođene granice: "Intelekt je zarobljenik danas i sutra (vremena u nizu); obožavalac je idola koji se mogu vidjeti ili čuti" (PM, 209). Može posvjedočiti samo

jednom dijelu stvarnosti u jednom trenutku – odan je “obožavanju djela” (AK, 13) – i zbog toga mudraci nisu uspjeli u potpunosti objasniti istinu o čovjeku, a kamoli objasniti istinu o melekima i Bogu (PM, 234). Veoma razumljivo – i s pravom, može se dodati – Intelaktu nedostaje sigurnost (Ahf, 1019). Pošto je nesiguran u sebe, uvijek važe pozitivne i negativne strane nekog predmeta i, brinući se zbog mogućih posljedica akcije, tetura u situaciji koja zahtijeva hrabro djelovanje. Međutim, to ne važi za Ljubav, koja prebiva u srcu i, poput srca, slobodna je od ograničenja vremena. Za razliku od Intelakta, Ljubav nema postojećih interesa da ih štiti i nema skrivenih motiva da ih maskira. I, tako, za razliku od Intelakta, koji – utjelovljen u licemjernim religioznim osobama i pametnim, ali ne suviše moralnim pojedincima – postaje lukav i mutan, Ljubav ostaje jednostavna i nesebična. Bez oklijevanja riskira kad se pozove da djeluje: “Ljubav čak i fazane hrabri da nasrnu na orlove” (PM, 196). Aludirajući na pokušaj idolopokloničkog kralja Nimruda da monoteistu Ibrahima spali u vatri, Ikbal navodi Ibrahima kao paradigmu Ljubavi:

Ljubav je neustrašivo skočila u
Nimrudovu vatru –
Intelakt, na krovu, još uvijek je obuzet
prizorom ispod sebe.

(BD, 278)

Ljubav je znatno domišljatija od Intelakta. Tajne života ne otkrivaju se čitanjem knjiga, nego aktivnim uključivanjem u stvarnost postojanja. U jednoj kratkoj pjesmi, “Knjiški moljac”, ovaj insekt (koji predstavlja Intelakt) žali se da mu dugo ispitivanje knjiga nije otkrilo mudrost života, na šta leptir – dobrovoljni posvećenik-žrtva gorećeg svjetla – odgovara da samo gorljivo i posvećeno djelovanje otkriva zagonetke života (PM, 273-274).

Iako razlike među njima (nekoliko dijelova u Ikbalovim pjesmama – naprimjer, RB, 109-111 – daju čvrst kontrast ova dva), Intelakt i Ljubav imaju duboku uzajamnu privlačnost. Zapravo, ujedinjeni su u osnovi, namjeri i funkciji. I Intelakt i Ljubav stvoreni su od „arza“ – “želje” da se traži i otkriva (AK, 16) – oba

su, prema tome, ciljno orijentirana (ZA, 412). Intelakt, iako mu nedostaje sloboda i domet Ljubavi, nikako nije bez zasluga. Nezamjenjiv kao organizacioni princip života, potreban je, zajedno sa Ljubavi, za poboljšanje kvaliteta života. Srce, koje je prebivalište Ljubavi, prema tome mora biti osvijetljeno svjetlom Intelakta, a prosudbe Intelakta, na isti način, moraju biti procijenjene na sudu Ljubavi (PM, 241). U idealnoj situaciji, prema tome, Intelakt i Ljubav trebaju se nadopunjavati i ojačavati jedno drugo u interesu omogućavanja skladnog života. Ikbalova pjesma “Dijalog između Znanja i Ljubavi” (prema Ikbalu, Znanje se često pojavljuje kao saveznik Intelakta, tako da se može smatrati da predstavlja Intelakt u ovoj pjesmi), može se posmatrati kao iskazivanje Ikbalovog konačnog mišljenja o ovoj temi. U ovoj pjesmi, nakon rasprave između Znanja i Ljubavi, u kojoj se svaki zalaže za svoju nadmoćnost nad drugim, Ljubav razrješuje sukob sljedećim riječima:

Dođi – pretvori ovaj zemaljski svijet u
vrt,
I učini stari svijet mladim opet.
Dođi – uzmi samo malo od brižnosti
moga srca,
I izgradi, pod nebesima, vječiti
Džennet.
Bili smo bliski od dana stvaranja,
I mi smo i visoke i niske note iste
pjesme.

(PM, 268)

Prevela:

Dženita Karić

(Iz Mustansir Mir, *Ikbal*, knjiga izišla u biblioteci *Makers of Islamic Civilization*, izdavač *IB Tauris*, Oxford Centre for Islamic Studies, London, New York, 2006.,)